Cirkev, spoločenstvo veriacich v evanjelium Pána Ježiša Krista, vznikla na Letnice v Jeruzaleme v roku, v ktorom bol Ježiš Kristus ukrižovaný, vzkriesený z mŕtvych, vzatý na nebo a posadil sa po pravici svojho Otca.

Došlo k tomu približne pred 2000 rokmi. Konkrétny dátum jej zrodu je deň, v ktorom bol vyliaty Svätý Duch, ktorý zostúpil z neba podobný zvuku silnému a naplnil asi 120 očakávajúcich učeníkov v Jeruzaleme, zdržujúcich sa vo vrchnej dvorane (Skutky 1:4, 1:13, 2:1-4).

Od tohto dňa Cirkev Kristova rástla a neustále rastie aj v týchto dňoch. Vo svojej histórii prešla mnohými útrapami, omylmi, ale aj víťazstvami. V celých jej dejinách nachádzame lásku, vernosť a zachovávajúcu moc jej Pána. Raná cirkev doby apoštolov zotrvávala v jednote ako učenia, tak aj praxe. Od samého svojho počiatku však musela čeliť mnohým prenasledovaniam zo strany Židov a štátnej moci a mnohým nebiblickým učeniam. Prvým z nich bol judaizmus a neskôr gnostické učenie, ktoré vzniklo zmiešaním pohanských filozofických smerov a biblickej viery.

V histórii cirkvi boli dve dôležité a významné udalosti. Prvou, ktorú len spomenieme, bolo rozdelenie cirkvi v roku 1054 (11. storočie). Vtedy došlo k rozdeleniu cirkvi na dve samostatné časti (inštitúcie): na cirkev západnú, ktorá mala stredisko v Ríme, a na cirkev východnú, ktorá mala stredisko najprv v Carihrade a neskôr v Rusku. Tak je to až dodnes. Západnú cirkev dnes poznáme pod pomenovaním rímsko-katolícka cirkev a východná nesie názov pravoslávna cirkev.

V 15. až 16. storočí prišlo v západnej (rímsko-katolíckej) cirkvi k ďalšiemu rozdeleniu, ktoré bolo oveľa hlbšie a prinieslo ďaleko väčšie zmeny, než keď sa v 11. storočí od rímskej cirkvi oddelila pravoslávna cirkev. Toto nové rozdelenie vzniklo ako dôsledok reformačného hnutia dnes známeho ako protestantská reformácia. Článok je venovaný pripomienke protestantskej reformácie pri príležitosti jej 500. výročia[A a)-c)].

Úpadok a rozvrat v cirkvi

Rímsko-katolícka cirkev 15. a 16. storočia bola v dôsledku prispôsobovania sa (pohanskému) svetu v stave hlbokého úpadku a rozvratu. Prijímala pohanské názory a zvyky a nerozpoznala, že sa tým radikálne odchýlila od Božieho slova. Jej odklony od Písma boli dôsledkom hlavne troch vecí: vznikom pápežstva, sakramentalizmu (ceremonializmu, obradníctva) a mníšstva (mníšskeho stavu). Stručne sa budeme zaoberať všetkými tromi.

A. Pápežstvo

Pod pápežstvom sa rozumie zvrchovaná vláda rímskeho biskupa, ktorý sa označuje slovom pápež, nad celou katolíckou cirkvou, a to nad jej učením, bohoslužbou a riadením. Nie je to len nový spôsob cirkevnej správy, lebo pápež cirkev nielenže riadi, ale jej aj vládne. Pápežstvo má svoj základ v nesprávnom výklade Písma (Matúš 16:18-19 a Ján 21:15-19), ktorý viedol k nesprávnemu učeniu, že sám Pán Ježiš Kristus ustanovil apoštola Petra svojím zástupcom na zemi.

Učeniu o pápežskej moci nad celou cirkvou predchádzala skutočnosť, že cirkev začala prisudzovať všetkým kazateľom výnimočnú moc. V ranej cirkvi doby apoštolov to však tak vôbec nebolo. To, že sa kazateľom začala prisudzovať výnimočná moc, je analógia s pohanským kňazstvom. Pohanskí kňazi sa od kazateľov a správcov kresťanskej cirkvi líšili tým, že boli považovaní za ľudí, ktorí majú výnimočnú moc od svojho božstva. Verilo sa, že im ich boh dal časť svojej moci, aby ju slobodne užívali. Mohli preto s bohom manipulovať – odvrátiť jeho tresty alebo privolať jeho pomoc. Takéto myslenie je samozrejme v rozpore so zjavením Písma o pravom Bohu, pretože znižuje jeho zvrchovanosť, vyvýšenosť a svätosť, a preniklo do cirkvi predovšetkým preto, lebo upadlo poznanie Božieho slova. Tak sa z kazateľov evanjelia postupne stali kňazi (obetovatelia), ktorým bola prisúdená nadprirodzená moc.

B. Sakramentalizmus

Ďalšia zmena, ktorá hlboko ovplyvnila cirkev, bol vznik obradníctva alebo sakramentalizmu (z lat. sakramentum = sviatosť).

Obradníctvo je nové chápanie a nový spôsob bohoslužieb. Pri bohoslužbách cirkvi apoštolskej doby bolo hlavnou súčasťou bohoslužieb kázanie Božieho slova a súčasťou jej života bolo aj praktizovanie dvoch ustanovení Ježiša Krista, a to sú krst vo vode ponorením a večera (pamiatka) Pánova. Pritom išlo vždy o kázanie evanjelia a obom úkonom menovaných ustanovení sa neprisudzovala žiadna zvláštna posväcujúca moc. V tom sa líšili kresťanské pobožnosti od pohanských. Pohania nepraktizovali kázanie a nechceli sa dotknúť svedomia ľudí, ale svojimi pobožnosťami chceli pôsobiť na bohov a svojimi obradmi prijímať a udeľovať ľudu niečo z božskej moci svojho božstva. (Pozri Pavol v Lystre, Skutky 14:11-25.) Toto preniklo aj do kresťanskej cirkvi, ktorá začala prikladať sviatostiam nadprirodzenú moc a prikladať im v bohoslužbách hlavné miesto. Kázanie Božieho slova sa stávalo druhoradým. Dôraz sa kládol na účasť na sviatostiach namiesto toho, aby bol kladený na vieru, ktorá má viesť človeka životom (Rímskym 1:17). Spoliehaniu sa na zázračnú a spasiteľnú moc sviatostí sa hovorí obradníctvo (sakramentalizmus).

C. Sviatosti

Postupne cirkev prijala sedem sviatostí: krst, birmovanie, oltárnu sviatosť, pokánie, posledné pomazanie, kňazský stav (vysvätenie za kňaza) a manželský stav.

Z nich za najdôležitejšiu sa považuje oltárna sviatosť. Je to chlieb (oblátka, hostia) a víno, ktoré sú uložené na oltári katolíckych chrámov. O nich katolícka cirkev od roku 1215 výslovne verí, že sa pri obrade nazvanom svätá omša zázračne premieňajú na telo a krv Ježiša Krista, a preto sa im vzdáva božská pocta a klania sa im. Katolícka cirkev verí a učí, že tí, ktorí prijímajú na omši tento chlieb, sú spojení s Kristom a očistení od hriechov. Katolícka cirkev tvrdí a verí, že pri tomto obrade, na omši, sa Kristus vždy znova obetuje. Aj o ostatných sviatostiach katolícka cirkev začala učiť, že tajomným spôsobom dávajú ľuďom Božiu milosť a že teda na prijímaní sviatostí závisí spasenie.

Okrem nutnosti prijímať sviatosti cirkev za posvätené začala považovať všetko, čo prišlo do styku so sviatosťami. Bol to predovšetkým chrám a v ňom oltár, pri ktorom sa koná omša a kde podľa katolíckej cirkvi prebýva/sídli skutočný Kristus v podobe chleba a vína. Začali sa uctievať pozostatky mučeníkov (relikvie), obrazy a sochy „svätých“. Do cirkvi sa tak dostali pohanské povery. Za zvlášť posvätné miesta boli (a sú) považované tie, kde bol niekto zázračne uzdravený alebo kde mal nejaké videnie.

D. Mníšstvo

Mníšstvo je život v odlúčenosti od všedného života a jeho povinností (rodiny, zamestnania), ktorý si človek vyvoľuje preto, aby „lepšie“ slúžil Bohu. Toto presvedčenie sa snažili podoprieť predovšetkým príbehom o bohatom mládencovi (Matúš 19:16-26).

V mníšstve ide o chápanie života opačne ako v pápežstve. V ňom je to život vzdialený každodennej realite, svetskej moci a bohatstvu. Kým pápežstvo usilovalo o vládu vo svete, mníšstvo usilovalo o únik zo sveta.

Na svete je hriech a zlo, ale človek nepremôže hriech útekom zo sveta a potlačením telesných potrieb, ale jedine tak, že sa v pokání obráti k Bohu a vo viere sa mu odovzdá. Mnísi sa sami odtrhli od života a umŕtvovali v sebe telesné žiadosti. Snažili sa tým sami pričiniť o svoje spasenie. Aj mníšstvo vzniklo odchýlením sa od posolstva Písma.

Datuje sa, že mníšstvo vniklo v Egypte v dobe posledného prenasledovania za cisára Diokleciána. Prvým pustovníkom bol Antonius (žil asi v r. 231-336). O sto rokov neskôr vznikli v Egypte prvé kláštory (kláštor od lat. slova claustrum = ohrada, uzavreté miesto). Pustovníci tam žili blízko seba, ale schádzali sa len k spoločným pobožnostiam a k jedlu. Nemali žiadny pevný poriadok (rád, regule). Neskôr vznikli kláštory s pevným poriadkom (rádom). Tí, ktorí žili v takýchto kláštoroch, sa nazývali mnísi. Prvý takýto kláštor založil v r. 529 mních Benedikt na hore Monte Cassino (na sever od Neapola). Mnísi (vstupujúci do kláštora) museli zložiť sľub poslušnosti, chudoby a čistoty (bezženstva), a to na celý svoj život.

Postupne vzniklo mnoho iných mníšskych reholí (rádov) a kláštorov s rôznymi predpismi (poriadkom, regulami), ktoré riadili život a k dodržiavaniu ktorých sa mnísi zaväzovali. Súčasťou predpisov pre život v kláštore bol však vždy sľub poslušnosti, chudoby a čistoty. Postupne bol život v odlúčenosti v kláštore považovaný za dokonalejší ako život v povolaní a v práci všedného života. Ako boli v prvých dobách uctievaní mučeníci pre vieru, tak začali byť uctievaní aj zomrelí mnísi, ktorí nad iných vynikali sebadisciplínou alebo obetavou službou pre iných. Tak sa postupne rozmohlo uctievanie svätých. Ľudia sa radšej spoliehali na nich, ako na samotného všemohúceho Boha.

Avšak aj v dobe najhlbšieho úpadku tu bolo Božie slovo – Sväté písmo. Bolo síce veľmi zanedbávané a svojvoľne vykladané, ale pravdy, ktoré obsahovalo, sa nedali potlačiť a odstrániť. V rámci samotnej rímsko-katolíckej cirkvi vzniklo hnutie, ktorého cieľom bola obnova cirkvi (reformácia).

Reformácia

Reformácia alebo presnejšie *protestantská reformácia* bolo (a je) hnutie, ktorého cieľom bolo uvedenie cirkvi do pôvodného stavu – do stavu ranej cirkvi apoštolskej doby. Vodcom reformácie sa hovorí *reformátori*[B]. Za takýchto sa považujú hlavne dvaja muži:
Martin Luther
(1483-1546; nemecká reformácia) a
Ján Kalvín
(1509-64; švajčiarska reformácia). Za počiatok protestantskej reformácie sa považuje 31. október 1517, kedy katolícky mních Martin Luther pribil na dvere chrámu vo Wittenbergu svojich 95 téz. Bola to iskra, ktorá rozhorela plameň protestantskej reformácie.

Písmo priviedlo reformátorov k dvom hlavným poznatkom:

1. Pravou príčinou neporiadku v cirkvi je porušenosť celej cirkvi. *Cirkev prestala poslúchať Ježiša Krista ako svojho jediného Pána a hlavu.*
Popri Božích prikázaniach prijala za smerodajné aj ľudské ustanovenia (nariadenia pápežov, cirkevných snemov a učenia rôznych cirkevných osobností, čo sa označuje ako tzv. tradícia). Tradícii sa často prikladala väčšia dôležitosť ako Božiemu slovu (Písmu).

2. *Cirkev opustila základnú biblickú pravdu o hriechu a milosti*. Napriek jasnému a zrozumiteľnému zjaveniu Písma učila, že človek si musí Božiu milosť zaslúžiť konaním dobrých skutkov – a ktoré sú to dobré skutky, predpisovala cirkev. Reformátori porozumeli nadradenosti Božích prikázaní nad čímkoľvek iným, a preto zdôrazňovali, že:

a) Božie slovo musí byť jediným zdrojom viery a inštrukciou života;

b) spasenie sa zakladá jedine na viere v milostivého Boha zjaveného v Ježišovi Kristovi.

Čo reformácia zmenila

Na základe Písma reformácia odmietla (odstránila) kňazstvo a pápežstvo. Kristus neodovzdal svoju moc a vládu nad cirkvou žiadnej cirkevnej (či inej) inštitúcii, úradu či človeku, aby bol prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi. Boh slovom evanjelia volá každého jednotlivca k pokániu a viere. Každý je bezprostredne zodpovedný Bohu za svoj život. Proti kňazstvu a pápežstvu postavila biblické učenie o všeobecnom kňazstve veriacich (1. Petrov 2:9-10).

Reformácia zmenila aj katolícky pohľad na bežný život. Katolícka cirkev podceňovala časný život a svetské povolanie. Za vyššiu životnú formu pokladala mníšsky stav. Reformátori naproti tomu nepohŕdali prirodzeným životom, lebo svet je Božím stvorením. Človek má slúžiť Bohu vo svojom povolaní a usilovať sa, aby všetko, čo robí, robil na Božiu slávu a šírenie evanjelia.

Čo je výsledkom reformácie

Reformátori pôvodne usilovali o obnovu katolíckej cirkvi a nepomýšľali na oddelenie sa od nej. Vodcovia katolíckej cirkvi sa však reforme vzopreli. Pre reformátorov tak neostávala iná možnosť, ako sa pre svoje dobré svedomie od katolíckej cirkvi oddeliť. Vznikli tak nové cirkvi, ktoré nesú pomenovanie *evanjelikálne*[C] (alebo niekedy aj *protestantské*), lebo ich základom a východiskom je *jedine evanjelium*
Ježiša Krista na rozdiel od rímsko-katolíckej cirkvi, ktorá sa okrem Božieho slova (Písma) zakladá aj na tradícii.

Reformácia zasiahla hlavne rímsko-katolícku cirkev a stala sa celosvetovým hnutím. Pravoslávnej cirkvi sa reformácia prakticky nedotkla. Historicky reformácia prebiehala v dvoch hlavných prúdoch, a tak hovoríme o *nemeckej* a *švajčiarskej reformácii*.

Oba prúdy smerovali cirkev k jej pôvodnému stavu ranej cirkvi apoštolského obdobia. Návrat k ranej cirkvi a jej učeniu reformátori sformovali v piatich reformačných sola. Sú nimi: sola scriptura (jedine Písmo), solus Christus (jedine Kristus), sola gratia (jedine milosťou), sola fide (jedine vierou) a soli Deo gloria (jedine Bohu patrí sláva). Všetkých päť princípov je rovnako dôležitých a vystihujú, čo má cirkev Pána Ježiša Krista, a to aj dnes, charakterizovať ako v učení, tak aj v praxi.

Nemecká reformácia (luteránska)

Strediskom nemeckej reformácie bolo mesto Wittenberg a jej vedúcou osobnosťou je Martin Luther. Luther vedený Písmom, najmä Pavlovými epištolami, prišiel k poznaniu, že pred Bohom neobstojíme pre svoje skutky, ale len z Božej milosti. Najjasnejšie vyjadrenie tejto skutočnosti našiel v Liste Rímskym 3:28.

Cirkvi, ktoré vznikli pod vplyvom Lutherovho pôsobenia sa nazývajú *luteránske* (aj *luterské*) alebo
evanjelické cirkvi augsburského vyznania
(podľa vyznania prijatého v Augsburgu 25. júna 1530). Ich chápanie Písma je obsiahnuté jednak v augsburskom vyznaní viery a jednak v Lutherovom katechizme. Hlavný dôraz sa v nich kladie na obrátení srdca k Bohu a odovzdaní sa vo viere Ježišovi Kristovi ako jedinému spasiteľovi. Duchovné vedenie cirkvi sa ponecháva kazateľom a na poriadku (priebehu) bohoslužby sa mení iba to, čo priamo odporuje Písmu. Preto v evanjelických chrámoch zostávajú na hlavnom mieste oltár a ozdoby (obrazy, sochy – ale nie sú uctievané). Vonkajšiu správu cirkvi Luther ponecháva svetskej moci, ktorá mala právo obsadzovať cirkevné úrady. Veľký dôraz sa kládol na to, aby predovšetkým rodina žila duchom biblickej viery.

Nemecká reformácia prenikla takmer do všetkých krajín západnej a strednej Európy. Našla tu mnohých prívržencov. Pevne zakotvila v Nemecku, škandinávskych štátoch (Dánsko, Nórsko a Švédsko) a v pobaltských štátoch (Fínsko, Estónsko a Lotyšsko). Rozšírila sa aj v bývalom Uhorsku, a to v mestách obývaných Nemcami a Slovákmi. V niektorých z týchto krajín [napr. Francúzsku, Nizozemsku[D], Anglicku a Škótsku] však neskôr získala prevahu ženevská (švajčiarska, kalvínska) reformácia.

Švajčiarska reformácia (kalvínska)

Strediskom švajčiarskej reformácie bola Ženeva a jej vedúcou osobnosťou sa stal Ján Kalvín. Kalvínovým pôsobením vznikla v Ženeve *reformovaná cirkev*, nazývaná tiež *helvétska cirkev* (Helvétia – Švajčiarsko). Stojí pritom na rovnakých reformačných princípoch ako *luteránska (evanjelická) cirkev*
.

Švajčiarska reformácia však priniesla *nové poznanie* a *nové zdôraznenie* niektorých stránok evanjelia, ktoré v nemeckej reformácii neboli zdôraznené. Až obidve reformácie dohromady (spoločne) tvoria *jedin é svetové reformačné hnutie*
. Aj v Česku a Uhorsku bola reformácia veľmi silná. Reformácii na území dnešného Česka a Slovenska však v tomto článku nevenujeme pozornosť. Je to jednak preto, lebo história našich cirkví si zasluhuje oveľa väčšiu pozornosť, než je to možné urobiť v rozsahu tohto článku. A tiež preto, že je podrobne opísaná v dostupnej literatúre uvedenej v poznámke
A a)-c)

. Históriu cirkvi a priebeh reformácie na našom území preto odporúčame sledovať z tejto literatúry.

Reformované cirkvi stoja spolu s evanjelickou cirkvou na spoločnom základe (hlavne päť sola): Božie slovo je jediným pravidlom viery a spasenia – a spasenie je z milosti jedine z viery. V učení neboli medzi nimi podstatné rozdiely. Reformované cirkvi kladú len väčší dôraz na Božiu zvrchovanosť nad svetom. Z toho vyplývajú odlišnosti reformovanej cirkvi v bohoslužbách a zvlášť v cirkevnom zriadení. Bohoslužby reformovanej cirkvi sa obmedzujú jedine na kázanie Božieho slova, spoločnú modlitbu a spev. Preto boli z chrámov reformovaných cirkví odstránené všetky obrazy a sochy, ale aj oltár a na hlavné miesto bola postavená kazateľňa. Reformované cirkvi majú presbyteriánske zriadenie (správu)[E].

Zo Ženevy sa rozšírila reformácia po celom Švajčiarsku, do západného Nemecka, Francúzska, Talianska, Holandska, Anglicka a Škótska. Aj v Maďarsku a Poľsku vznikli reformované cirkvi. V Británii vznikli dve odlišné *evanjelikálne cirkvi – anglikánska cirkev* (vedená kráľom a biskupmi) a *reformovaná cirkev* (vedená presbytermi). Obe mali reformované učenie, ale odlišnú správu. Anglikánska cirkev síce opravila svoje učenie a bohoslužby podľa Božieho slova, ale neopravila cirkevnú správu. Cirkev riadili biskupi, ale kráľ zostal svetskou hlavou cirkvi. V Škótsku bola cirkev opravená (reformovaná) úplne.

Protireformácia

Reformácia bola veľkou výzvou katolíckej cirkvi k náprave viery a života podľa Božieho slova. Predstavitelia katolíckej cirkvi sa však nápravám vzopreli. Verili v správnosť učenia, rádov (reholí) a tradície katolíckej cirkvi a nechceli uznať, že Božie slovo je jediným základom viery a života.

Protireformácia (alebo v širšom zmysle rekatolizácia) bola cieľavedomá snaha katolíckej cirkvi o zastavenie šírenia reformácie v 16. až 18. storočí. Jej hlavným cieľom bolo priviesť a pripútať krajiny, kde prevládla reformácia, späť ku katolíckej cirkvi. V tomto úsilí jej, žiaľ, nepriamo pomáhali aj rozpory (nejednota) medzi jednotlivými prúdmi reformácie. Protireformácia začala Tridentským snemom a založením jezuitského rehoľného rádu [F].

Tridentský snem (koncil)

Aby katolícka cirkev bola schopná bojovať proti reformácii, musela najprv presne vyjadriť svoje učenie a upevniť svoje rehole. Stalo sa to na veľkom cirkevnom sneme (koncile) v Tridente v Tirolsku, ktorý zasadal s prestávkami v rokoch 1545-1563. Tam dostala katolícka cirkev protireformačný charakter.

Dokončenie tridentského diela sa uskutočnilo až za pápeža Pia IX. na 1. vatikánskom koncile roku 1870. Tu bola vyhlásená dogma o pápežskej neomylnosti. Bolo to vyhlásenie o neopraviteľnosti a neomylnosti pápežových prehlásení o viere a mravoch, kedykoľvek hovorí

„ex catedra“ (z lat.; hovoriť ako nadriadený, úradne, oficiálne), a o jeho všeobecnej nadvláde a právomoci nad všetkými kresťanmi. Dogma teda stanovuje, že pápežove úradné prejavy sú pre celú cirkev záväzné.

Jezuitský rád (Spoločnosť Ježišova)

Krátko pred zasadaním Tridentského snemu vznikol v roku 1540 nový rád – rehoľa jezuitov. Jeho hlavným cieľom bol boj proti reformácii.

Výsledky zápasu o reformáciu

Reformácia znamenala nové obdobie v dejinách západného sveta. Okrem iného priniesla aj náboženskú slobodu (slobodu svedomia) spod nadvlády katolíckej cirkvi a kňazstva a dala podnet a priestor pre rozvoj duchovného života a rastu veriacich v evanjelium. Poukázaním na to, že aj všedná každodenná práca je službou Bohu, uvoľnila a podnietila tvorivé sily veriacich, ktoré oni dali do služby blížnym a spoločnosti, v ktorej žili. Reformácia tým priniesla nový pohľad na dejiny ľudstva s dôrazom na Bibliu ako normu života cirkvi.

V 16. storočí nebola v západnej a strednej Európe krajina, do ktorej by neprenikli reformačné snahy. V 17. storočí ani jedna z týchto krajín nezostala ušetrená protireformácie. Krajiny, ktoré sa protireformácii ubránili, si zachovali evanjelikálny charakter. Krajiny, v ktorých protireformácia zvíťazila, sa stali buď úplne katolícke (Taliansko, Španielsko, Rakúsko), alebo sa v nich zachovali len menšie evanjelikálne cirkvi. Len pravoslávna cirkev vo východnej Európe (Rusko) a južnej Európe (balkánske štáty) nebola dotknutá ani reformáciou, ani protireformáciou. Zostala ušetrená mnohých bojov, ale nebolo jej to na prospech. Zdravo rásť môže len taká cirkev, ktorá je neustále pod tlakom a bojuje o lepšie poznanie Božieho slova a poslušnosť svojej hlave Pánovi Ježišovi Kristovi.

Evanjelikálne cirkvi po reformácii

Reformácia znova odhalila jediný základ, na ktorom môže cirkev zdravo existovať a napĺňať pôvodný Boží zámer. Tým základom je:

1. Božie slovo ako jediné pravidlo viery a života;

2. Ježiš Kristus ako jediný prostredník Boha a ľudí.

Obnova cirkvi tým však len začala. Evanjelikálne cirkvi mali na tomto základe ďalej pokračovať. Z toho pre ne vyplývali dve úlohy:

a) Mali stále hlbšie poznávať pravdu Božieho slova a brániť ju. Tým sa neustále mali duchovne budovať a rásť v poznaní Boha.

b) Mali rozširovať aj svoju vonkajšiu službu šírením evanjelia svetu.

Môžeme povedať, že išlo o nápravu učenia a života cirkvi. Oba ciele spolu úzko súviseli a ovplyvňovali sa. Správne učenie je predpokladom správneho života a správny život umožňuje upevňovanie a rast nadobudnutého poznania. V evanjelikálnych cirkvách však stále viac silneli teologické spory – najmä medzi luteránmi a kalvínmi – a to marilo a zatláčalo do úzadia napĺňanie druhej časti ich cieľa.

Reformáciou vznikli, ako sme už uviedli, dva druhy evanjelikálnych cirkví: *luteránske* (evanjelické augsburského vyznania) a *kalvínske* (reformované). Obe mali spoločný základ vyjadrený piatimi *sola*

, ale boli medzi nimi odlišnosti. Luteránske cirkvi zdôrazňovali Kristovo panstvo nad jednotlivcom a usporiadanie sveta ponechávali svetskej vláde. Naproti tomu reformované cirkvi kládli dôraz na to, že Kristus je Pánom celého sveta a viedli ľudí k zodpovednosti aj za verejný poriadok a svetské zriadenie. Preto história oboch cirkví je v ďalšom už odlišná.

Luteránske cirkvi

Evanjelické cirkvi augsburského vyznania hneď po reformácii prešli obdobím ortodoxnosti (pravovernosti), ktoré trvalo asi stopäťdesiat rokov (asi do r. 1700). Toto obdobie bolo návratom k čistému a presnému učeniu podľa Božieho slova, a to predovšetkým v učení, že ospravedlnenie je skutkom jedine Božej milosti, keď Otec poslal svojho Syna Ježiša Krista, aby spasil svet (Ján 3:16). Toto bolo veľmi dôležité obdobie v živote cirkví, lebo v ňom bola vybudovaná hradba proti šíreniu falošných učení a siekt.

Cirkev neustále potrebuje presné a jasné učenie. Výklad a interpretácia Písma je však už ľudské dielo a ako také potrebuje neustále kontrolu, doplňovanie a opravu, korekciu podľa Božieho slova. Nedostatkom ortodoxnosti bolo, že cirkevné učenie preceňovala a vyznanie viery (konfesiu) svojej cirkvi často kládla na úroveň Božieho slova. Kresťanstvo nie je len (cirkevné) učenie, ale predovšetkým život v poslušnosti Bohu a jeho slovu. Členovia cirkvi často upadali do cirkevníctva, do podriadenosti svojim vlastným cirkevným nariadeniam. Pre prílišné zdôrazňovanie rozdielov v učení sa luterské a reformované cirkvi navzájom odcudzovali, vzďaľovali sa jedna druhej a zabúdali na spoločný základ.

Nedostatky obdobia ortodoxnosti sa snažil napraviť pietizmus. Tento smer bol v luteránskych cirkvách v rozkvete v rokoch 1675-1760. Zdôrazňoval, že dôležitejšia než učenie je vnútorná vrúcna zbožnosť a čistý život naplnený láskou k Ježišovi Kristovi a ľuďom.

Po pietizme vznikol nový smer, tzv. *racionalizmus* (od lat. *ratio* = rozum). Toto obdobie poznáme pod názvom osvietenstvo. Na rozdiel od ortodoxnosti ho nevyvolalo poznanie evanjelia, ale rozvoj svetskej vedy. Kým 17. storočie bolo storočím protestantskej ortodoxie, 18. storočie je známe ako storočie osvietenstva, alebo ako aj vek rozumu. Osvietenstvom predovšetkým pokračuje renesančný humanizmus.

Osvietenstvo

Je to hnutie vyvolané úsilím o rozumové poznanie sveta, prírodných zákonov a spoločenského poriadku, ktoré odmietalo cirkevné (náboženské) učenie a poriadok. Osvietenstvo spočiatku nevidelo žiaden rozpor medzi svojim záujmom o poznanie sveta a kresťanstvom. Svoj protináboženský charakter získalo až reakciou na ortodoxiu, náboženské vojny v období protireformačných bojov a pietistické zdôrazňovanie citov. Osvietenský svetonázor zvíťazil najskôr v krajinách politickej slobody – v Holandsku a Anglicku, potom v ostatných krajinách západnej a strednej Európy.

Základnou myšlienkou osvietenského svetonázoru je výslovne intelektualizmus. Namiesto prijímania autorít predchádzajúcich storočí nastupuje nekompromisné hľadanie samostatného a nezávislého poznania. Nič nie je prijímané, čo neprejde kontrolou rozumu. Je odmietaná askéza a zdôrazňovanie večnosti a cirkevnosti.

Predstavitelia osvietenstva boli hlboko zaujatí úsilím o poznanie prírody, života a jeho zákonitostí. Ich (vedecké) poznanie im odhaľovalo, že biblický obraz sveta je odlišný od ich poznatkov, a boli presvedčení, že všetko dianie v prírode má prirodzené príčiny. Odmietali vieru v zázraky. Panovačnosť obzvlášť katolíckej cirkvi ich utvrdzovala v presvedčení, že spoločenský poriadok, v ktorom vládne šľachta a cirkev, nie je spravodlivý, lebo prekáža rozvoju spoločnosti a voľnému mysleniu. Vo svete unavenom náboženskými vojnami mali osvietenci vplyv na myslenie vzdelaných vrstiev a prinášali myšlienky humanity (ľudskosti) a tolerancie (náboženskej znášanlivosti). Preniknutím osvietenstva do spoločnosti cirkvám vznikla úloha vyrovnať sa s myšlienkami, ktoré osvietenstvo prinieslo.

a) *Reakcia katolíckej cirkvi.* Katolícka cirkev sa v bojoch s reformáciou snažila prekonať nápadné neporiadky v cirkvi a povzniesť vzdelanie a mravnú úroveň kňazov a ľudu. Jej hlavné úsilie však smerovalo k obnove autority a moci cirkvi a pápežstva v presvedčení, že je jedinou pravou cirkvou a že jej je Kristom zverená moc nad svetom. Najúčinnejšou pomocou v tomto úsilí jej bol jezuitský rád a úradníci inkvizície (ľudia, ktorí vyhľadávali a vyšetrovali údajných kacírov).

Duch osvietenstva stále hlbšie prenikal do sveta a nachádzal živnú pôdu obzvlášť v krajinách, kde zvíťazilo rímske katolíctvo; vzbudzoval tam silný odpor predovšetkým proti jezuitom. To priviedlo pápeža Clementa XIV. k rozhodnutiu, že v roku 1773 zrušil jezuitský rád. Pápež Pius VII. však v roku 1814 jezuitský rád obnovil, obnovil index zakázaných kníh a odsúdil biblické spoločnosti, ktoré šírili Bibliu do všetkých národov. Za pápeža Pia IX. bola na Prvom vatikánskom koncile roku 1870 vyhlásená dogma o pápežskej neomylnosti. O tomto sme už písali vyššie.

b) *V evanjelikálnych cirkvách* a krajinách, kde tieto mali väčšinu, prebiehal boj s osvietenstvom inak. Autoritou im bolo Božie slovo a nie cirkevní predstavitelia, učenia a rády. Sami predsa v mene Ježiša Krista urobili radikálnu kritiku cirkvi. Aj rozdelenie evanjelikálnych cirkvi im pripomenulo, že biblické svedectvo je možné vykladať rôzne a na rôzne veci klásť odlišný dôraz. Evanjelikálom nešlo o vládu nad svetom, ale o službu na spasenie. Vyrovnanie sa s osvietenstvom a jeho filozofiou neriešili bojom s ním ako katolícka cirkev. Biblickí veriaci rozpoznali, že názory osvietenstva sú v rozpore s biblickou vierou v živého Boha, ktorý sa zjavil v Ježišovi Kristovi, a odmietli ich.

Všetky cirkvi, ako katolícka, tak aj evanjelikálne, sa vplyvom osvietenstva dostali do novej situácie. Vedľa nich vznikal nový svet nezávislý na viere v Boha, svet sebavedomý a plný nádeje, že sa mu podarí vyriešiť všetky otázky a problémy človeka pomocou vedy a humanizmu.

Život evanjelikálnych cirkví

Duchovný život evanjelikálnych cirkví pokračoval ďalej. Vznikali nové smery a nové cirkvi. Nové smery nadväzovali na predchádzajúce. Každý z nich nejakým spôsobom cirkvi prospel, pretože zvlášť zdôraznil niektorú stránku evanjelia. Predsa sa však žiadnemu z nich nepodarilo vystihnúť, že Boh je zvrchovaný Pán všetkého a my sme vo všetkom odkázaní na jeho milosť tak, ako to vystihla reformácia v 16. storočí.

Kalvínske cirkvi

Z cirkví, ktoré vznikli pod vplyvom švajčiarskej reformácie, mali zvláštnu históriu cirkvi v Anglicku (anglikánska cirkev) a Škótsku (reformovaná cirkev) – písali sme o tom už vyššie. Anglikánsku cirkev riadili biskupi, ale kráľ zostal svetskou hlavou cirkvi.

Kristovej cirkvi nemôže byť jedno, kto ju riadi. Nemôže ju riadiť svetská moc. Musí sa brániť, keď ju chce svetská moc zneužiť pre svoje ciele, ktoré nemajú nič spoločné s Božím riadením. Tak to bolo v Anglicku, kde sa králi chceli stať absolútnymi panovníkmi, a preto zvyšovali svoju moc nad biskupmi a cirkvou a podstatne zasahovali do života cirkvi. V tejto situácii vzniklo hnutie *puritánov*
(z lat. purus = čistý). Podľa vzoru škótskej cirkvi chceli spočiatku očistiť len bohoslužby od všetkého, čo odporuje Písmu a čo anglikánska cirkev zachovávala (obrady, rúcha, atď.). Neskôr

sa však zamerali aj na odstránenie biskupského zriadenia (správy) a kráľovskej zvrchovanosti nad cirkvou. Vznikli veľké boje a puritáni boli väznení, popravovaní a vyháňaní zo svojej vlasti. V týchto bojoch sa puritánske hnutie rozdelilo na dva smery: na *presbyteriánov* a *kongregacionalistov*.

Presbyteriáni chceli nahradiť biskupské zriadenie anglikánskej cirkvi presbyteriánskym, ale zachovať jednotné vedenie cirkvi. *Kongregacionalisti* (z lat. congregatio = združenie) alebo tiež independenti (t.j. nezávislí) sa chceli odtrhnúť od anglikánskej cirkvi a vytvoriť cirkev bez ústredného vedenia, v ktorej by každý zbor bol úplne samostatný. Takmer sto rokov trvajúce boje vyvrcholili v náboženskej, politickej a sociálnej revolúcii vedenej Oliverom Cromwellom (1649-1658). Cromwellovo vojsko bojovalo s podobným náboženským zápalom ako husiti nielen o čistotu cirkvi, ale aj proti politickej samovláde kráľov. Cieľ bol dosiahnutý a tolerančným aktom z roku 1689 sa dostalo Anglicku náboženskej slobody. Vtedy vznikla v Anglicku *presbyteriánska* a *kongregačná* cirkev.

Náboženská a občianska sloboda bola v Anglicku taká veľká, že bez prekážky vznikali nové evanjelikálne cirkvi. Ich vyznanie bolo v podstate vyznanie reformované a líšili sa navzájom hlavne riadením a bohoslužobným poriadkom. Jednou z nich bola cirkev *baptistov* (od gr. baptizó = ponoriť) a neskôr (1739) cirkev *metodistov* (metóda = cesta, postup).

Baptisti krstili len dospelých na základe osobného vyznania viery úplným ponorením do vody. Táto cirkev od počiatku zdôrazňovala bratskú lásku a pomoc, pravdivosť a znášanlivosť.

Metodisti mali vplyv na všetky cirkvi. Zdôrazňovali, aby sa človek úplne obrátil k Bohu. Takýto človek si pamätá deň a hodinu, kedy sa k Bohu obrátil. Najprv je človek povolaný evanjeliom, potom je osvietený Svätým Duchom a pozná svoju vinu a až potom môže dôjsť k pravému pokániu a viere, čo sú známky pravého obrátenia. Vrcholom Božej cesty je posvätenie, o ktorom metodisti verili, že sa môže dosiahnuť už na zemi. Veriaci sú povinní volať svojich blížnych k tejto Božej ceste spasenia.

Nedokončená reformácia

Pán a hlava Cirkvi zveril svojim nasledovníkom dvojakú úlohu: *kázať* evanjelium po celom svete a *slúžiť* si navzájom a svetu tak, ako to prikázal v Písme (Matúš 28:18-20). Táto dvojaká úloha sa nemení, ale cirkev musí v každej dobe prosiť Boha, aby jej dal pochopiť, akým spôsobom má túto úlohu splniť, a nechať sa ním v tom viesť.

Dokým cirkev plnila toto svoje dvojaké poslanie, bola požehnaním. Keď sa však sama odchýlila od poslušnosti svojmu Pánovi, muselo dôjsť k reformácii. Reformácia sa snažila, aby sa celá cirkev vrátila k svojmu pôvodnému poslaniu a stavu, v akom bola v dobe apoštolov Ježiša Krista. Nedosiahla však úplne svoj cieľ. Rímsko-katolícka cirkev v podstate zotrvala na svojom odklone od ranej cirkvi, aj keď sa usilovala o prekonanie očividných chýb, do ktorých pred reformáciou upadla.

Úspech reformácie bol v návrate k biblickému učeniu o Božej zvrchovanosti, k Písmu ako jedinému pravidlu života a viery, k učeniu o spasení hriešnikov milosťou jedine z viery v evanjelium bez zásluh človeka a k učeniu o jedinom prostredníkovi medzi Bohom a ľuďmi, ktorým je Ježiš Kristus z Nazareta. To, čo reformácia cirkvi prinavrátila, je vyjadrené v piatich reformačných sola (jedine…). Je to Božie zjavenie reformátorom, je to odkaz nemenný a pre cirkev a jej učenie platný aj dnes!

Pravoslávna cirkev nebola reformáciou vôbec dotknutá. Avšak aj evanjelikálne cirkvi od svojho vzniku značne utrpeli hlavne tým, že nezotrvali na výdobytkoch a odkaze reformácie, sformovaných predovšetkým v menovaných *piatich reformačných sola.*

Ďalším ich nešťastím je rozdrobenie sa na množstvo cirkví a hnutí, ku ktorému od samého počiatku reformácie (31. október 1517) došlo a neustále dochádza. Aj evanjelikálne cirkvi v učení a živote často podliehali vplyvom porušeného sveta. Alebo upadali do opačnej krajnosti – zahľadené samy do seba a svojich vieroučných vyhlásení zabudli na poverenie zvestovať evanjelium celému svetu. Tým strácali vplyv na svet a na svojich vlastných členov a stávali sa slabé v napĺňaní poslania, ktoré bolo cirkvi zverené jej Pánom. Reformácia preto nie je minulou udalosťou, ale trvalá úloha aj v dnešných dňoch. Reformácia nie je dokončená a evanjelikálne cirkvi majú stále čo reformovať.

Význam protestantskej reformácie je v plnej šírke ťažko doceniť. Napriek tomu, že bola súčasťou širokého kultúrneho a politického pohybu, vidíme v nej Boží zásah do dejín cirkvi, ktorú reformátori princípom *sola scriptura* (*jedine Písmo*) vrátili naspäť k autorite apoštolov a prorokov a prostredníctvom princípu
sola fide
(
jedine vierou
) k prijímaniu celého spasenia jedine z Božej ruky. Skutočnosť, že nie celá cirkev poslúchla výzvu k návratu, ale došlo k deleniu a trieštеniu cirkvi a ten fakt, že ani reformačná časť cirkvi tieto princípy neuskutočnila dôsledne, ale zanedlho aj sama upadla do nesprávností, nič neuberá na jase svetla Evanjelia, ktoré reformácia opäť rozsvietila. Toto musíme mať pri pohľade späť stále na pamäti, a tiež aj to, že protestantská reformácia ešte stále nie je ukončená.

Najsmutnejším dátumom novodobých dejín cirkvi je 31. október 1999 a mesto Augsburg. Reprezentanti *rímsko-katolíckeho náboženstva* a *Svetového luteránskeho zväzu* si vybrali presne ten istý deň a miesto, ako to bolo na začiatku protestantskej reformácie, aby podpísali dokument s názvom
Spoločné vyhlásenie k učeniu o ospravedlnení
. Učenie o ospravedlnení hriešnika je kľúčovým učením, ktoré oddeľuje rímsky katolicizmus od protestantských cirkví (protestantizmu).

V tomto vyhlásení sa síce uvádza, že obe strany rovnako chápu ospravedlnenie hriešnika *Božo u milosťou skrze vieru v Krista*, ale v príslušnej formulácii chýba najdôležitejšie slovo a to je: *samotnou – samotnou vierou*. Práve o toto slovo sa v reformácii v otázke ospravedlnenia bojovalo! *Sola fide* – *samotnou vierou* (čiž *e jedine vierou*) je jeden z piatich reformačných princípov. Rímska cirkev neučí sola fide. Rímsko-katolícke náboženstvo je stále založené, okrem iného, na *sviatostiach* (sakramentalizme). Katolícka cirkev stále učí, že Ježiš Kristus zanechal svojej neveste, Kristovmu telu, systém náboženských obradov, cez ktoré je človek, ktorý sa ich zúčastňuje, ospravedlnený (spasený).

Evanjelikálne cirkvi a zbory, ktoré podpísali alebo sa prihlásili k tomuto *Spoločnému vyhláseniu* a zjednotili sa v učení o ospravedlnení hriešnika s rímskou katolíckou cirkvou, sa tým navrátili „do jej lona“, vrátili sa do obdobia pred 31. október 1517. Tým zapreli a zavrhli svoju vlastnú podstatu (korene) z roku 1517 a svetlo, ktoré protestantská reformácia do cirkvi priniesla. Táto udalosť nás však už privádza k pohľadu do budúcnosti a k udalostiam predpovedaným knihou Zjavenie – Pánov príchod sa blíži. *Maran atha!*

Zdroje a poznámky

A) História cirkvi pokrýva obdobie približne 2 000 rokov. Jej štúdium je preto samo osebe obsiahla a náročná práca, čo je mimo možností autora tohto článku. Preto je článok postavený na diele iných a sú v ňom použité myšlienky a texty z nasledovných zdrojov:

a) Pavel Hanes *Dejiny kresťanstva* (skriptá), vydalo Združenie evanjelikálnych cirkví v SR, Banská Bystrica 1998, A4, 429 strán, ISBN 80-88945-01-1. Poznámka autora článku: Túto publikáciu považujem z domácich dostupných zdrojov za najpodrobnejšie a najrozsiahlejšie spracovanú históriu cirkvi. Jej autor si za ňu zaslúži obdiv a poďakovanie.

b) Štěpán Šoltés, *Dějiny křesťanské církve*, Kalich 1990, A5, 160 strán. ISBN 80-7017-204-5

c) Ján Hudec, *Pútnici na úzkej ceste*, A-Alef Ostrava 1999, A5, 275 strán. ISBN-80-85237-62-8

B) Životné príbehy reformátorov a ich služba sú zaujímavé a hodné pozornosti a štúdia.

C) Slovom *evanjelikálne* sa označujú protestantské cirkvi všeobecne.

Slovom *evanjelické* sa označujú protestantské cirkvi, ktoré vznikli pod vplyvom nemeckej (Lutherovej) reformácie a pridŕžajú sa augsburgského vyznania.

D) Označenie pre historické územie, zodpovedajúce dnešnému Holandsku, Belgicku, Luxembursku a časti severného Francúzska.

E) *presbyteriánske zriadenie* (správa) – cirkev nemá biskupov, ale ju na rôznych úrovniach obvykle vedú volené rady starších (staršovstvo)

 presbyterián (gr.) – príslušník protestantskej cirkvi, ktorá nemá biskupov, ale na jej čele stojí rada starších

F) *rehoľa* /lat./ (niekedy aj rehoľný rád alebo rád) je náboženská spoločnosť, združujúca mužov alebo ženy v osobitných komunitách a s istým zameraním a cieľom, v ktorej členovia skladajú doživotné alebo dočasné sľuby schválené pápežom (v katolíckej cirkvi) alebo inou cirkevnou vrchnosťou. Keď príslušníci rehole žijú v kláštoroch, hovorí sa o kláštornej reholi alebo kláštornom ráde.

rehoľník (*rehoľníčka*) – člen daktorej rehole, rádu; rehoľníci nemusia nutne žiť v kláštoroch (napr. rytierske rády)

mních (*mníška*) – člen kláštornej rehole; mnísi žijú obvykle v kláštoroch

G) *kongregacionalista* (lat.) – príslušník protestantskej cirkvi, ktorej každý zbor je samostatný